

2 DE PRAEPARATIONE EVANGELICA

ab hoc opere perspicere licet. Quod ille ideo suscepit, quoniam cum apud gentium praelatos philosophia viros nobilissimus esset, ac priscam paternamq; deorum religionem catholicam ueritatis amore contemperit, partim accusantibus suu propositum responderem, partim nostra pro uiribus suis uoluit confirmare. Itaq; in duas uniuersum parteis negocium partitus est, quarum prima quae nunc traducta a nobis est, qua illis respondeat, qui eum quod Christianis inhecerat accusabant, Præparatione Euangelicæ altera ueritatis Catholicæ doctrinæ appellauit. Illud sane prætermittendum non est, ne quis quoniam nonnulla in hoc libro nō absq; tuæ sanctitatis autoritate cōcedimus, quasi traductoris transgressos officium nos accuset ante primi cōciliij temporalib; hunc ab Eusebii editum fuisse. Constat enim ipsum Arriana hæresi ante sententiam concilij laborasse, sanctoru deinde patru autoritatem libenter secutum, sanctissimè atq; pié in orthodoxyia uiixisse. Fertur enim apud Græcos ab eo iussu patru sacro sanctoru illius Synodi symbolum scriptu fuisse, quod ita cōposuit, ut ad deīcendā absq; cōtrouersia perniciosem hæreticoru opinionē, filiuq; Dei genitu, non factū consubstantialeq; patri addidisse, aut inde aliquid detraxisse, aut mutasse patres dicuntur, nisi solū illud, Deum uerū de Deo uero. Nam etiū genitum esse à patre non factū, consubstantialeq; Deo patru filium, ad refutationē hæreticorum sufficerent: quia tam Deum filium, patrē uero Deum uerum inter hęc distinguentes, Arriani prædicabant, ne quoniā Deum de Deo ille dixit, ansam captarent, Deum uerū de Deo uero patres intericerent. Hæres, quoniam nonnulla in hoc libro sparsa inuenimus ab Arriana prauitate nō aliena, firmo nobis sūt argumento, ante cōtū illum sacratissimum hæc illi conscripta & edita fuisse. Quare sentibus tuo iussu amputatis, rosas solummodo Latinis hominibus hac traductione obtulimus.

E V S E B I I

EVSEBII PAMPHILI CAESARIENSIS EPISCOPI, DE PRAEPARATIONE EVANGELICA, ad Theodosium Episcopum,

Liber primus.

Anachælœsis libri primi de preparatione Euangelica

PROPOSITVM Eusebii est, demonstrare graib; & iustis de causis Christianis, longum uale dixisse Ethnicorum impie religio, idolatriæ & ceremonijs ac doctrinam Euangelij, a Christo ē in nu exteri patris prolatam, & ministerio Apostolorum in toto terrarum orbe promulgata, amplexo scilicet eamq; constanter profici. Atq; ut id ostendat quid sit Euangelium de Christo crucifixo, qui eius fructus sint, & quibus calumnias scelenti quidam Ethnici, pium ac sanctum hoc genus doctrinae proclamare & deformare soleant. Initio exponit & dilato obiectiones: protea Gentilium, quos vocant, mæthæologiam in tria genera diuisam, fabulosam uidelicet ac historican, physicen que allegorias de natura lectionis continet, πολιτειαν, ad quam oracula & alia quedam pertinere singunt, partim philosophorum, Deorum & Rerum pub, bene cōstitutarum iudicij & sententij, partim monstrata ἡ διατaxis in interpretationum pariter & fabularum, refutat sicut & τας θεοφάνias uidere licet. Maxima autem libri primi pars, ex Diodori Siculi Bibliotheca historica, Plutarehi & cuiusdam Sachionianis libris, defumpta est. Singulorū capitulum & summa & series est. In cap. i. agit Eusebius de Euangelij, quod nos Christiani prosumus, definitione, de uera pietate & reconciliatione humani generis cū Deo, hominumq; fidelium cum Deo coniunctione & amicitia, cuius auctor est Christus Iesus Dominus & seruator unicus. Operpretum autem erat in uestibulo tanti operis de dignitate, uita auctori & fini celestis doctrinæ, certiores facere legentes, ut religionis nostræ sacrafæcta eloquim, Ethnicisq; turpitudinem, unitatem & abominationem non tam risu, quam detestatione precequendam, & modis omnibus fugiendam, ostenderet. Sunt tamen illi Euangelij encomia, ad amissim Paulina doctrinæ exigenda, ut non tantum Ethnica moribus precepta (quæ suo in loco uifum habent magnum, & commendatio nem merentur,) sed præcipue Christum in Euangelio inuestigemus & discamus, & eundem affectibus, sermonib; moribus & tota uita nostra referamus. In secundo capite Ethnicorum & ludorum calumnias, quas de plaustro, quod aiunt, loquentes in vulgus spargebant, ut fides Christianam suspecciam faceant, recenti Eusebii nostri. Ethnici ales obiecabant nostræ fidei hominibus. Primum, stulta credulitate, non certis & immotis rationibus, fidem nostrā niti. Deinde, Christianos esse neutrales, noceft, nec ludos nec ethnicos, & ob eam causam omnium odio dignos. Tertio, Christianos aufitam religionem, multorum seculorum, gentium & patrum sententias probatam & religiose haec tenus obseruatam, temere abiecit, & nihil meliorem, amplexos esse. Hanc positemus ierdoriam refutare enumeratione specierum mæthæologiae Ethnicae, ac docere tantæ esse Ethnicæ idolomanie turpitudinem, & commentari gentilium tam multis mendacij esse referta, ut ne comparari quidem, nedum anterferri nostræ religioni possit. Iudei uero, quibus Christus scandalus erat, sicut Ethnici stultitia, ut ait B. Paulus, iñis calumnias traduebat Christianos. Prima, quod Moysi & Prophetarū scriptis abutentes, sacrafæcta oracula pro arbitrio suo interpretantur. Altera, quod erga ludos iniurij effent, dum illis promissum Salvatorem & Messiam, canquam sibi exhibitum depredicarent, & spirituale regnum, in quo ipse ueritati testimonium perhibens auctor nobis sit iusticia, pacis & gaudij in spiritu sancto, et affingerent. Tertia, quod oracula, quæ denunciations iræ Dei & peccatum continent, de Iudeis intelligenda esse: quæ uero habent promissiones, de bonis temporalibus & aeternis, ea ad se spectare, contendere. Talia fuerū eorum coniuncta, qui ueritatem Dei in iniusticia detinentes, iusto Dei iudicio in reprobamente traditi sunt. Tertiū caput, continet redargutionem, primæ Ethnicorum calumnias, & credulitate inconsulta. Ac ut ostendat fidem nostram certam & immoriam esse, quæ nequamquam epochæ Academicorum locum ullum relinquit, multis firmis argumentis eam astruit. Duæ sunt autem illa, à sermonis genere, alieno ab omni am-

A. biguita

DE PRAEPARATIONE EVANGELICA

bigitur ab euentu, qui oracula & predicationes de rebus futuris egregie comproubat: a testimonij Patrum & Prophetarum uetusfisiimorum, quibus eam commen-
dauerunt & illuſtrauere: a beneficis humano generi per Euangelium praestitisi: ut
et huius pia institutione & spe future immortalitatis gloriae. Concludens hoc caput,
excusat fidem Christianorum, ab exemplo omnium dissentientium, quos credere ope-
rari, si in studijs progrederi stantibus. Cap. 4. Omnia illa calumnia de Neutralitate, ut
ita loquar, tanquam indigna prolixa & operosa confutatione, cum uel nuda eius ex-
positio, cum ait falsam infringat: respondet tertiam ethnicae calumniam, ac de-
monstrat nos Theologiam diuinitatem patafactam, ueram & salutarem amplexos de-
cibet & reprobat. *Mateologia* & *Superfitione* Gentium. Atq; ut id uincat, figuræ
Ethnicorum de Mundi, hominum, animaliumque ortu, exposuit ex sententia Dio-
nisi Siculi, ut appareat plena esse mendaciorum, & infanç, ac proinde fugienda &
detefenda. In cap. 5. Plutarachum restem adducens Eusebium, ostendit de principijs re-
rum solidarum doctrinæ plerique Ethnicis, etiam Philolophis, ignotu fuisse, corum
opiniones, & diversitatibus communione & Socratis testimonio, coœluti. Magni
physices studiosi fructum ex hac de principijs disputatione Plutarchi & Eusebii, per-
cipient, si eam cum germana Aristotelis doctrina conculerint. Capite 6. Diodorus
hinc Idolatriam gentium, perfundit. Is enim affirmit, Aegyptios Osirim & Iâdem,
hoc est Solen & Lunam & alia altera, pro Diis habuisse & adorasse, & incruen-
tias lutores, ex halatione uidelicet aromatum & suaveolentium herbarum, coluisse
Demes & poeticos Deos, præcis ignotos fuisse nec prius hominibus persuasum fu-
isse cōmentum *πολλαθεις*, quam idola fingi copiarent. Septimus caput Pheniciam
delitamenta de Diis, continet, ut omnes inde colligerent, etiam hanc matheologian
indignam esse memoria, nedū approbatione & obseruatione. Mirabiles & prodigio-
sus fabulos, de artium quarundam rerumq; inuentoribus, reperiit in hoc capite Le-
ctor candidus. Omnia et spectare uidentur, ut intelligamus Satanam suis mendacijs &
fabulis, obfuscare & obliterare conatum, Moyssi uera narrationes de Primum ho-
mum origine, uita, moribus, insitutis, dictis & factis. Cætera in Annotatione
bus tractauimus.

EVANGELIO. VERA PIETATE ET CVM DEO;
reconciliatione & amicitia, quam omnibus fidelibus Christus
patefecit ex imprebuit Cap. I.

1 V.M., quid sit Christianismus, nescientibus aperte statutum,
2 hunc librum quo Euangelica doctrinae veritatem approbamus, ut orationibus tuis adiutoris, ad optatum finem
3 perueniamus, tuo nomini Episcoporum ornatum, Theodo-
date dedicauimus. Acis primis quid nobis hoc Euagelij nomine significetur, & qua' nam huius uerbi potestas sit, de-
clarandum esse arbitror. Euagelium igitur dicimus, quod
aeternoru[m] atq[ue] incorruptibiliu[m] bonorum, quae certe suprema & maxima sunt,
& antiquissimis praedicta temporibus, nuper uero splendore sui orbem illu-
strantia, cum cunctis hominibus annuntiat: quod non cacas caducasque huius se-
culi diuitias, nec breuem hanc calamitatem famam uitam, nec instabilia corporis
comoda, sed animarum quae intellectuales substantiae sunt, a quib[us] etiam cor-
porum bona, quasi umbra consequentia dependent, summam propriamq[ue]
nobis afferat felicitatem, cuius quasi caput 4 religio est, non illa gemitus q[ue] fala & si-
picias quid. cta, errorisq[ue] plena, nomen eminentia est; sed haec nostra, quae ipsarum rerum uici-
tate appellatione adinuenit, quam animi ad unu solum & uera Deum, firmam
stabilemque conversionem, & uitam quam mandatis eius peragatur, esse asseri-
mus. Qua quidem ex uita amicitia etiam inter Deum & homines constituitur
amicitia uero beatitudo illa ultima & felicissimum finis consequitur, qui a
superioribus dependet, inde gubernatur, ac rursus e[st] perueturus est. Quid
igitur hac inter Deum & homines amicitia melius nobis atq[ue] beatius excogiti-
tati potest: Nonne uite, lucis, ueritatis, bonorumque omnium ipse fons archi-
largi tot

*Anicitiam
Dei et homi
vult.*

LIBER PRIMVS.

largitor est: an non ipse, ut cuncta & sunt & vivant, causam in se ipsis com- 5
plectitur? Quia ergo re indigebit, qui eius amicitiam adeptus est: qui rerum
omnium creatorem charitate libi coniunctus est: qui patrem atque tutorem illum
sibi ascripsit. Non possumus profecto dicere, quin omnia quae ad animam,
qua ad corpus, quaeque ad externa pertineant, optimè beatissime que is
posideat, qui charitate proximus Deo factus, beatissimum eius amicitiam
exacta exquisita religione consecutus est. Hanc ergo salutarem hominum
ad Deum & conversionem atque amicitiam ab omnipotenti Deo missus Deus 6
uerbum, quasi lucis infinita splendor cunctis annunciat. Non hinc, aut ali-
unde, sed undique cunctis ex gentibus ad Deum uerum, Grecos simil & Bar-
baros, omnem & sexum, omnem etatem, ducas & pauperes, sapientes & con- 7
tra liberos ac seruos, magna uoce conuocat: hortaturque omni studio ac cu-
ra, ut hoc donum suscipiamus. Nam sicuti eiusdem natura atque substantia
nos omnes creavit: sic rursum cognitionem & charitatem suam & qualiter
omnibus proposita, qui gratiam eius ex toto animo complectuntur, & co-
lunt. Hanc Dei erga nos charitatem Christus, qui ipsis Dei uerbum 2. Cor. 5.
est, ipse quoque Deus, non s respiciens ad peccata hominum, sed seipsum ies 8
reconcilians, uniuerso (sicut diuina excludat scriptura) orbi annunciat. Ve- Esaie 57.
nit namque ait, & annunciauit pacem illis qui longe sunt, & pacem illis qui
prope sunt, quia olim Hebrei diuinis doctriis pradicabant. Quidam enim psal. 11.
eorum clamauit: Recordabuntur & reverentur ad Dominum omnes fines
terrae, & adorabunt coram eo omnes patria gentium, quia Dominus est re-
gnum terra, & ipse dominabitur gentium. Erruntur: Dicite in gentibus, quia psal. 95.
Dominus regnauit, etenim firmauit orbem terra, qui non commouebitur.
Alius, Conspicuus erit Dominus in ipsis & conteret penitus deos omnes
gentium terra, adorabuntq; ipsum singuli, ex loco suo. Hac ex propria tem- tāp̄ ibāv̄ y
poribus dicta diuinis oraculis, nūc ad nos Salvatoris nostri Iesu Christi præ- tāp̄ ibāv̄ y
dicione peruenient, sic prædictam olim & expectatam a sanctis viris o-
mnium gentium uocationem, ueritatis & cognitionem, uerbum Dei, quod
nuper de celo descendit, operari fecit, multa ante prædicta nobis annunciat.

IN LIBRVM I. EVSEBII DE PRAE-
PARATIONE EVANGELICA, I. IACOBI
Grynai Annotations.

HVSEBIVS, sic in Christum fidei rationem in hoc opere redditus, ordinis sua de-
fensionem à descriptione Evangelij, quod πατέρων την παρεσταγή την
ανορθότητην μετένεισεν για τούς πάλαι μεταφέρειν ορθούς, νεούς δὲ τοῖς
πατέραις ἐπιτάχεις επεντάσσεται. Subiecti deinde, τῆς ιωνίδειας, ο
etius que hanc consequitur ταῦτα λαβούσι φιλολογικὴν descriptionem, ac docet Chri-
stum non tantum Evangelium, cītus Patris eterni proutissime, sed etiam unicum nostrum cūm Deo recon-
ciliatis omnibus; honorata exiit & autem, qui sua dona, sine personarum respectu, omnibus o-
mnium ordinum hominibus, fidei ipsius amplectimur, larga manu dederit & contidie det.

1 Cum, quid sit Christianismus.] Proposition est totius huius operis, in quo Christianismi, hoc est religionis nostre, qua in doctrina de cultu Dei qui in fide, spe pro charitate consistit, summam complegi et adversus ethnorum calumnias defendere constituit.

2 Theodote. Omnes interpres illa verba, φίλοι θεοῦ τοῦτον καλοῦνται, Deo amicum & sanctum caput. **Græcismus**, frequens est. **Suspicio** autem dedicatum esse hunc librum **Theodo** episcopo **Laodicensi**, quem **Eusebius** libro 7. **historie Ecclesiastice** in finis **verbis laudat**: **Theodotus**, reuera uit, qui & suo nomine & episcopi respondit: **Quiesce quidam eius que in corporum medicina consit**, prima tuis, sed in ea que animarum medicina est, ita **humanitate, candore, misericordia**, studio illorū qui cuius opera indigerent, excelluit, ut hominum nullus diu. **Plurimum autem etiam in sacris studijs**

6 DE PRÆPARATIONE EVANGELICA

- exercitatus fuit. Utimam multos tales corporum & animarum medicos haberemus.
- 3 Hec ab interprete sunt omessa.] Ut aliquo modo à te consequar auxilium, quo me Deo charis operibus plurimum in proposita Euangelica doctrina materia adiuves.
- 4 Religio Iesu & Cœlestis pietas, hanc dicit esse avulsa eis ipso, id est conuersione ad unum, qui revera & dicunt & est Deus. Ut uitam secundum illam, ut scripture more loquar. Hanc vero & quod Paulus commendat, utpote que ad omnia utilis sit, & promissiones presentes & futurae utile habeat. i. Tim. 4.
- 5 Et sicut & uiuant [Paulus id probat in demagogia sua, quam in urbe Attica habuit, in qua haec verba extant de Deo] ex Cor. 12. 2. quod uero uita nostra uerba sunt ex eius ipsius. Act. 1. 17.
- 6 Conuersio[n]is Iesu Greco non extat, ut nec illud, ab omnipotenti, cum sit, in T[em]p[or]ay & ceteris, ab optimo Deo.
- 7 Omne sexum] Genus, pro speciebus posuit. ἔνθας εἴη μαγιστρούντων. Utros uānū cum mulieribus & infantibus. Sapientes & contra, εόρας καὶ οἰνεῖσθαι. Liberos & seruos, εἴη δὲ οἰνεῖσθαι γένειον οὐρανού τοῦ κλήρου. Ne quidem seruorum genus in hac uocatione despiciens, aut vocare dignatus est.
- 8 Non respiciens ad peccata] Alludit ad uerbū Pauli, 2. Cor. 5. Deus erat in Christo, multum reconcilians sibi, non imputans eis peccata sua.

De his que solent obici à Greco & iudeis. Cap. II.

Sed sentio me impetu quo dā animi, & desiderio nimis proiectū. Antea enim q[uod] nostra confitemus, quae solent obici refutanda esse uidentur. Nam cū multi nō ratione Christiana religionē sed inconsiderata fide, unde fideles appellantur, suscep[t]a esse putent, utrū nos, qui ueritatē euangelicā, argumentis, signis, atq[ue] testigij approbare his libris, aggressi sumus ad preparationē suscep[t]i negotiū respondendū ad illa prius esse putamus, quae uel à Greco, uel à iudeis, ac maximē à curiosis, nobis solent opponi. Non n. alterar[um] arbitrio ordine certo, ac serie orationē nostrā progreſſi polle, q[uod] si prius, ea quae ad Euangelicā ueritatē iter preparare, & his quā gentib[us], ad nos cōueruntur, aptiora esse uideantur, exponamus. deinde preparatis iam & perfectiorib[us], idonea, quae ad uerā Salvatoris ac Domini nostri Iesu Christi cognitionē adducūt, diligētius explanemus. Huius ergo negotiū ab illis initū sit, quā tam à gentib[us], q[uod] à circumcisis, qui exquisitus rem nostrā querenter, dici possent. Quæretet, quisq[ue] profectō, quodnam genus hominū simus, qui hac scribere aggrediamur, utri Graci et Barbari, uel si quid inter haec inuenīt, neutri, & quos ipsos nos esse profitemur, nō dico, nomine, nam id quidem una uoce clarū fieri potest, sed uiuēdi modo, ac secta. Nec n. inquietū gentiliū cōprobatis religionē, nec iudeo[u]s morib[us] uitere uidemus, quid igi tur hoc mōstrū est? Aut quā nā haec est noua uiuēdi ratio? Præterea, quomo do imp̄ nō erūt ac deo[r]ū omnīū inimici, qui patrīs mores, patria ūra, patrīs ceremonias, quib[us] gētes oēs ac ciuitates cōtinentur, cōtempserūt, atq[ue] abiicerunt, q[uod] saluatorēs ac benefactores deos spreuerūt. Et quos deos eos uidelicet, qui ab initio seculorū apud uniuersos homines, tam Greco[rum] quam Barbaro[rum], per regiones, ciuitates, agros, hostijs, dieb[us], festis, ludis, ac ceremonijs, ab omnib[us], regib[us], tyranis, populis, philosophis, legib[us] latorib[us], honorantur atq[ue] coluntur, ac eost loco impia quādā ac seelerata admirātur & coluntur. Qua figit uenia digni, aut potius quē cruciatū, quodq[ue] suppliciū non merentur, qui patria neglexerūt & aliena figura spurcū fecerūt q[uod] iudeorum fabulis nixa elegerunt, aut quomodo nō extrema prauitate sunt, qui tam facile propria reliquerunt, ac satuam & omnis rationis inopem fidem, universis genti bus inimica, ac impiam, elegerūt. Nec ipsum iudeorum Deum secundū eoru[m] ceremonias, nec gentiū religionem colentes, inauditum ac iniūti iter sibi ipsiis turpiter confererunt. Sed hac quidē ex gentibus aliquis, nec sua, nec nostra rectē intelligens, de nobis dicere potent. Hebrai uero ipsi quoque de nobis

LIBER PRIMVS.

nobis forsitan cōquerentur, quoniam cū alienigenæ sumus, sic scripture sua nihil ad nos pertinente, impudenter abutimur, ut nos in suam nobilitatē intrudere, ac ipsos à patriis ac proprijs ritib[us] extrudere conemur. Nam si Christum diuinis oraculis uenturum ante multa secula scriptum est, si ludorum, prophetarē aduentum ipsius prædicterunt, qui & saluatorē & regē ludorum, non gentiū, ipsum futū prædicarunt, si tandem aliqua quedam meliora diuiniora scripture prænuntiata, ea quoq[ue] ludis non gentib[us] scripta fuisse. Itaq[ue] nō rectē nos facere, qui hæc obaudiamus. Et quod tū turpissimus est, quæ ludis propter errores suos incommoda uentura scribuntur, ea iam ipsius accidisse afferamus. Repromissiones autē bonorū in nos ipsos transferamus, quodq[ue] mente capti hominis est, prædictam felicitatem conseruantibus legē nobis ipsiis attribuimus, & datos ab ipsa lege ceremonias improbamus.

Scholia in Caput II.

Calumnias ethniconum & iudeorum, Christianis obiectas, in hoc capite Eusebius diligenter, ex ijs que in Nō yō dīta uideri poterant, recenset, & eas in sequentibus capitibus diluit. Calumnias summanā in margine exposuitum.

1 A' curiosis.] ταῦτα τε οὐκέτι προπονοῦσθαι τὰ καθάπερ εἰρηνευόμενα. Sententia est. Respondendū ad ea est, que omnes ij qui accurata inquisitione, ea que aduersus nos dīci posse uidentur, perfrutantur.

2 Nomine.] Ad Christianorum omnium honestissimum nomen, quo fideles Antiocheni initio usi sunt, Act. 11. alludit. οὐλού προσώπου τοῦ καυτοῦ στρατού εἰδούσαντο τὸν προσώπον τοῦ προφήτου Πέτρου.

3 Et quod turpiss.] Et ualde absurdē reprobationes gentis eius ob peccata, audie colligimus: & contra auctē promissiones bonorum ipsiis renelatas taceamus: immo etiam violenter in nos transferamus: quod aperitū iudiciorū & nihil aliud quam se ipsos decipiēt iumentum sit. Et quod omnium inpeccatum est, quod cum nec legem sicut ipsi, colamus, immo aperit contra eam delinquamus: tamen promissa legem seruantes meliora premia, ad nos rapiamus. Hac cum uerione Trapezuntij collata plusculum lucis afferunt, & sententiam iudicante calumnias illustrabunt.

Refutatio corum que obiectabantur. Cap. III.

His cōterisq[ue] huiusmodi cū aduersus nos uantur, agemus i. Deum omnium per Salvatorem nostrum uerbum ipsius quasi per pontificem inuocantes, primum in nos argumentum suum refutando, calumniatores ipsos esse ostendamus, qui nihil nos comprebare posse, sed experie rationis fide persuasos afferunt: idq[ue] tam ex his probationibus, quibus uitum, cum ad religionē nostrā gentiles concūrunt, redarguemus: quām ex his, quas uel scribendo, uel utra uoce proferendo, & aut priuatim, aut publicē disputando ad uerarūs opponimus: ac multo magis per hos quoq[ue] libros, qui hoc totum Euangelicā ueritatis negōcium continent, gratiam enim Dei ac cœlestia beneficia, per Dominum nostrum Iesum Christum filium Dei, Salvatorem nostrum, nobis esse collata, pluribus ac perspicuis argumentis hic tractatus probaturum se pollicetur. Nam cū patrum nostrorū memoria nonnulli aduersus gentiles opponentes, ac eis respondentes, alij diuinis scripturas exponentes, alij ueritatis dogmata subtilius comprobantes, multa reliquerunt: iure nobis hic modus, cui libenter infudamus, adiuuentus est, quamvis primus omnium sacer illi Apostolus Paulus probabilitatem omnem cauillatoriam longe abdicens, ac certas afferens probations, ait: Sermo ac prædictatio nostra non est in persuasibilibus humanae sapientiae uerbis, sed in ostensione spiritus & uitutis. Et iursum: **Genus sermo nisi 1. Cor. 2.**

piuentiam loquimur inter perfectos: sapientiam autem non huius seculi, neque principum, qui destrutuntur, sed loquimur sapientiā in mysterio abconditā. Præterea, sufficientia nostra (inquit) ex Deo est, qui nos & idoneos fe[li]citer ministros noui Testamenti. Non iniuria ergo omnib[us] nobis præceptū est.

A 4 promptos

DE PRÆPARATIONE EVANGELICA

8 p rōptos esse ad respondendū cuiq; rationē à nobis de spe nostra 4 q̄ūx̄rētī.
 5 Certum s̄ est igitur, Saluatorē nostrū prædixisse doctrinā suā in testimoniū omnium gentium p̄ uniuersum terrarū orbē predicātiū iū, & ecclesiām quā postea uitute sua constituta est, inuicā atq; inexpugnabilem fore, nec unq; futurū, ut à morte superaret sed firmā fore semper atq; immobilem tanq; in lapide stabilitā atq; fundatā, cuius diuinationis effectus oēm impudentiū simā lingvā uana contradicētē profectō arcere potest. Quis enim nō fatebitur, cum sic aperte rerum euētū diuinationi cōgruat. Dei uitute nō natūrā humānā illam fuisse, quā & futura hāc prāuidera; & te ipsa perfecit, quā uerbis prædixerat: Iam n. fui Euangelij fama rotum ab ortu ad occasum orbē impluit, omnesq; gētes adiūt, crescētq; indies prædicātiū fui. Ecclesia etiā hoc nomine ab ipso donata, radices egit, ac usq; ad astra sanctiorū uirorū 6 orationib; glorificata, luce ac fulgore orthodoxa fidei splendor, nec hostiū bus terga dat, nec ip̄fis ianuis mortis cedit, propter pauca uerba q̄ ille pro-

Matt. 16. tulit. Super lapide cōdificabat ecclesia mēam, & portā inferi non præualebit aduersus ip̄fam. Sunt aut̄ alia quoq; multa à Salvatore nostro prædicta, que in suo à nobis collecta loco, & rerum euētū accōmodata, terā de ipso 7 noſtrā ostendunt opinionem ac fidem. Sed ad hāc omnia nō sunt cōtemnenda ad catholīcā ueritatē cōprobandam, Hebraicā scripturā testimonia;

Ierem. 16. quib; ante mille annos Iudaeorum propheta, in doctorū hominū p̄ficationē uniuersa uita hominū affuturā prædictātes, appellationē Christi nomine iū ipso exp̄rēserunt, & aduentū eius in carne, modū etiā ipsum, quo doctrina eius ad oēs gentes perueniret, prædixerūt; nec tacuerunt futurā Iudaeorū infidelitatē, & quicquid aduersus ipsum factū, & quas poenas paulo p̄st effent daturi, p̄ urbs eorum extrema obſlōione caderet, regnumq; suū omnino ceſſaret, ac ip̄li ad oēs gentes dispersi, suis inimicis ac hostib; perpetuō seruirent. Quā omnia scripta sunt post aduentum Salvatoris nostri euēnisse cōſpicimus. Præterea, quis prophetas audiens, post Christi aduentum Iudaeorum abiectionē, gentium uocationē, apertū dicentes futurā nō adm̄ribut, cū uideat res ipsa per doctrinā Salvatoris nostri oraculis ipsorū ad unguē quadrare. Per salvatorem n. nostrū faciūt est, ut ex omni generi hominū penē innumerabiles, spretis idolis, unius ac ueri Dei cognitionē religio nem̄ suscep̄t̄. qđ ita futurū, Dei oracula & per alios prophetas cecine-

Hier. 16. runt, & per Hieremiam maximē, ubi dicitur: Domine Deus meus, ad te gētes uenient ab extremis terra, ac dicent: Quām falsa nostri patres idola possede- runt, & non erit in ip̄si utilitas. si faciat homo sibi p̄s deos, nec erunt isti di. Hāc igitur uniuersa fidei nostre ueritatiſt̄ eruant, nec humana uitute, sed 8 Deo p̄dicta, et p̄phetari oraculi scripta s̄ ostēdūt; et ad h̄c à multis uarijsq; gentium principatib; liberos quādoq; futuros homines uatinicināt̄. Itaq; cū 9 oēs gētes antiquūt̄, multi reges ac tyrañi, 9 urbes ferē singulas tenerent, ac pluribus alijs populis, alij paucis regerentur, qua ex re bella ubiq; fremebant, captiuitates, depopulationesq; urbium ac gētium indies fiebat, plenaq; omnia erāt feruitate; unde cogebāt̄ urbanū simul & agrestes, ab ineunte flatim aetate, rei militari opera dare, ac semper & ubiq; per urbē atq; agros armati prodire; cōtinuō Christi presentia adeſt̄, de q̄ scriptum est in diuinis oraculis: Oriētur in dieb; eius iustitia & multitudine pacis, & cōflabunt gladios suos in uo- mēres, & lāceas suas in falces; nec eleuabit gens in gētē gladium, nec exercebit̄ ultra in p̄fīs. Rerū euētū uerba p̄phetarū secutus est, ac omnis principatus multitudo cessauit, ab Augusto in ipso tempore incarnationis Domini 10 nostri, 10 Romanorū imperio in monarchia redacto. Ex illo aut̄ tempore usq; ad memoriam nostrā nō inuenies ita 11 populos populis oppositos fuisse, nec genē ullā ita in alia insurrexisse, nec humana uitam omniū cōfusione uexan-

tam

LIBER PRIMVS.

9 tam, ut p̄fēsim prius fieri solebat. Atqui quā magna nō est dignit̄ admiratio- ne, si quis ita ſecū attētē cogiteret, cur nam p̄fīscis temporib; quando dæmo- nes omnīū gētū dominabantur, ac summopere ab omnib; colebāt̄, ita al- teri ad alteros furore ab ip̄siis dijs suis cōcitati ferrebāt̄, ut nūc Grētos, nūc Aegyptios, nūc Syrios, nūc Romanos inter se bellare, ac ſeipſos deſtruere, re- giones ſtas incursib; ciuitates obſtīonib; defolare uideres, ſicut historijs ſuis p̄ſpīci. Simul uero atq; p̄jīſima & pacificētissima Salvatoris nostri do-ctrina appāruit, multorū cultus deorū labebāt̄, bella ceſſabant, uniuersum hominū genus a magnis malis atq; periculis requieſcebat. Quōd maximū ego diuinā ac inefabilis ſtā uitutis lignū dicere nō dubitauerim. At uero ex ſua prædicatione, quantū homines profecerint, quātū utilitatē etiā hu- ius uite cōfescuti, ipſis oculis cernes, ſi attenderis, nunq; alias in memoria ho- minū ab aliquo illuſtri uiro, aut populo faciūt̄, niſi nūc, ſuis dītaxat uerbis, atq; doctrina per uniuersum orbē diffusa, ut omnīū iura gentiū recēt̄ atq; hu- manitatis ſe habēat̄, illa ipſa, inquā, iura quā ante aduentū ſuū tetra, ſed ī- mania erāt̄. Nō. n. iam Perſe qui cū ſecuti ſunt, matres ſuas nefandis nuptijs cognoscunt, nō humanū uelcuntur carnib; Scythā, quoniam ad eos uerbū pre- dictio Christi peruenit, 12 nec charifissim ſoſa religione impulſi, liberos iū- gulat̄. Hāc certe ac talia penē infinita hominū quondam uitā uexabat̄. Maſſa- gete ac Derbices propinquos atq; affines ſuos, quiſ ſenectute cōſciebāt̄, 13 milierimis putatib; tradūti ac ideo immolatē carnes eorū, qđ 14 plurimi fe- cerat̄, epulabāt̄. Tibareni uiros ſeniores ſuos p̄cipitare, 15 Hyrcani rapaci generi autūm, Caſpij canib; projeſte ſoliti, que quidē cuncta religiōfissime prius faciebat̄, nūc uero ſola Euangelica uitute undiq; truculētissima hāc peſtis exploſa eft̄. Quod uero mihiū dī putant̄, 16 aut inania, & ſurda ſimū lacra, aut maleſici demones in ip̄ſis habitatēs, aut partes mūdi, q̄ cōſpiciuntur, aut mortuorū hominū umbra, aut quācūq; animalia noctēfissima, ſed pro his omnib; una Salvatoris ſola doctrina cū ſta ſimul Graci ac Barbari, q̄ 17 nō, iſtō animo uerbi Christi audiuerūt ad tantū philolophiſe perueniſſe, ut ſolum uerū Deum, regē ac Dominū celi & terra, folis, ſtellarū, totiusq; mūdi creatorē colant, atq; ſequantur, quodq; cunctis uitib; conatū ſic uitue- re, ut uel oculos coercent, ne quid cupiditate traxi turpiter uideant, ſed ab ip̄ſa mente oēm animi morib; deppellant. Hāc omnia quo nā modo audebit negare quip̄ia non eſſe felicis uitę. Aut 18 uero qđ non rectē parēt̄ omnino 18 laudant, tantū à periūto abſunt, quoniam ab ip̄ſo nō eſſe iurandū audierunt, *Matt. 5.* ſed omni ſurei rādo abiecio ſufficere hominib; ita & nō quodq; nec in quo- diuinā ſermonē inania uelis proferre, ſed ita diligēter in omnib; te ipsum cu- ſtodiſſe, ut nec falsum, nec inuincibile, nec turpe in labijs uerbi habebas, quo- nā ille dixit, De omni otioso uerbo rationē dabitis in die iudicii, quam phi- losophari uita non excedit. At hāc etiā quot ſimul cuncti & innumerabi- *Matt. 12.* les uiri & mulieres, ſeniores ac pueri, ſerui & liberi, nobiles atq; ignobilis, 19 docti ſimul atq; indocti, in omni ab ortu ſolis ad occasum loco ubi homines habitant, quotidie ſerme ad percipiendam disciplinām Christi, qui nō ſolit̄ à turpi facinore, ueruemetia à cogitationib; in honestis abſtinere, quātū uentre, ac ea quā ſub uentre ſunt domare doceat̄, confluent, quod uniuersi in diuina p̄fīc disciplina exercentur, excēlo animo contumelias ferre, nullā uindi- cia appetere, itam & appetitum omnīū temerarium ſuperare ac uincere, in- gentib; de re ūa offere, 20 omnem hominem ūa nature fratriſ ac proximi- loco diligere. Hāc omnia ſi quis ſimul collecta confidet, nomine ſatebitur maxima, & ſola uerē bona cūtis eſſe hominū, p̄dicatione Christi oblata, nec ab alio q̄ ab ip̄ſo potuisse unq; homines ūa uitā felicitatem recipere. Illud uero quale tibi uideatur, quod uniuersorum genus hominū non

A, 5 eorum

10 eorum solum, qui aliqua humanitate prædicti sunt, uerum etiā crudelissimorum, & in extremis oris terre habitantium ab immanitate recessit, ac ad opiniones uere philosophie inductum est: Quis n. fam immortalem esse animam non credit? Quis nō speret esse apud Deum, cūm naturæ cōcesserimus, uituti deposita p̄m̄ia: quib, inducti nostri hanc uitam omnino ita cōtempse rūt, ut p̄ficos & illuſtres philosophos multerculas putemus, si ad hos conferas: 21 Iudumq; puerū non iniuria exiſtē omnia, qua de contemnenda morte aut uerbis, aut exēplo p̄fici philosophi docuerunt, fomina apud nos atque infates, uirū Barbari & īdōcū, philosophi diceretur, Saluatoris nostri uirtute adiuuāt, immoraltatis nōlra opinione re longe magis quam uerbis uerelle comprobarent, q̄ magnū etiam illud quo omnes gentes non aliunde, quam à doctrina nostri Salvatoris prouidentia Dei esse, q̄ cūcta per spicat atq; fiducia, didicerūt. Nec elītam aliquis q̄nō accepere sic doctrinā de iustitia & iudicio Dei, ut nō fateatur caute idcirco uiuentū, a longe à uitij esse fugiendum. Sed caput beneficiorum omnium, qua z Saluatoris predicatione Christi adepti sumus facile cognoscēs, si calamitosam p̄fice idolatria fraudē, qua oēs quandam homines dæmonū artib, premebantur, diligēter animo uolueris. 22 Verū quoniam ita natura fieri cōpertum est, ut hominū genus rationis nō expers, nullam unq; re aggregatiuit, nisi suis ne inducti credat sibi profuturū, nō temere ad nostra cōfugientes, ac maximē rudiore, quando ad ueram religionē introducimur, fide remedium adhibemus, horribentes q̄, ut de provideria Dei, de immortaliitate animi, de bona uiuēdi norma, que à spe atq; fide solū dependet, recte sentiat. Nam & medico a quib, cauendū, & quib, utendū confundit, nisi quis credat, parum sibi perita ipsius cōfere poterit; nec plus doctordiscipulis, q̄nō credite utilitatē quandā à doctrina le cōsecuturos, nec philosophi sc̄ia ullam quip̄ia unq; fulcip̄et, nisi ante credentia cōmodo sibi futurā, ita diuersa sua fione ac fide duūli alii Epicureoru attrahit uolupate, alius Cynica uite dūritē admiratu, alius Platōnem præponit, nonnulli Aristotēlē, nonnulli Stoicos diligētē sequuntur. Sic artes & q̄ alii alias, q̄uis oēs 23 mediē sint, meliores honestores q̄ sibi utilitate perduci credent. Itaq; uidebitur res militaris ab alijs, ab alijs 24 mercatura, aut edificiū studiū esse propositū. 25 Agricultura aliū exercet, ac semē fulcis agorū cōmisiū & mortuū reuiuiscere posse, nō desperat. Curigit 26 admirat, cūc uerū uita hominū duob. his, fide & spe gubernat, si nostra etiā q̄ sola animis cōdūctū, mulis fide tantummodo tradūtur, qui ratione aliora cōsequi non possunt. Nonnullis ad fidem ratio quoq; ac doctrina subtilior cōnūterit. Nūc quoniam breuiter: 27 hāc quasi fundamenta iacta sunt, ad primā accusationē respondēdū: & qui fuisse, quicq; sumus, dicendū. Nunquā igitur negaturos sciēti qui hāc requiriūt, Gracos nos esse pattiōs, primos q̄ Gracos dæmonū cultus tenuisse, q̄ nūc respūimus atq; abominamur, Iudaicis attēdentes scripturis: à quib, quāuis plurima nostrae religioni cōsentanea colligamus, fatemur tamē ceremonias Iudeorū, uiuēdi morem nō imitari. Sed nō uidebuntur hāc aliter nobis recte cōfēcta, quāli tā ipsa quā a majorib. nō ostis accepimus, quām Iudeorū p̄ficas uitutes in mediū ut omnib. pateant, protrahamus: sic enim simil & euangelicā doctrinā uitius extabit, si ante oculos omniū ponemus, à quib, 28 perip̄am errorib. sumus liberati: & ad hāc qua ratione Iudeorum scripturas admirantes, præsentem corū uitam reculamus. Postremo qua ratio euangelij sit, quis propriē atq; sincere Christianismus dicatur, q̄ nec Gentilium, nec Iudeorū, sed noua quedā ac uera religio ab ipso Salvatoris nomine appellata, agē iam prīmū omniū p̄ficas ac primas ipsorum theologiais persingulas usque in præsentiaū urbes diuulgatas, ac probas sapientum philosophorum

phorū de dīs, de cōstitutione mūdi opinione perspiciamus. Hinc n. cognoscemus, recte ne ipsa, sp̄reūimus, an nō. Scribā autē nō mea, sed eōrū ipsorū 29 qui apud eos studio sūmī reū 30 humanarū diuinarūq; fuerunt uerba, ut 30 nemo à nobis cōmentam factamq; narrari fabulam suspicari possit.

Scholia in Caput III.

C Alumniam de stulta credulitate, quam e binic Christianis obijcere solebant, diluit Eusebius, op̄ positis firmis argumentis, que suis locis ordine recensibimus. Argumentum capiti in Greco Codice his uerbis praefixum est: Qod non imprudenter uerba Saluatorē in sequi constituitur.

1 Deum omnium.] Notandum exemplum, invocationis Dei, sc̄ia in nomine & p̄ficiens, Christi uidelicet.

2 Ex his probationibus.] Vnde sumptus sit sua argumenta, aduersus Sycopātūm etēnicorum calumnias, exponit. Deinde Pauli uerbis & exemplo genit⁹ orationis, quo utuntur Christiani in professione & defensione sue fidei, commendat. 1. Cor. 2.

3 Sufficiētia. 4. ixavōz 2. Cor. 3.

4 Omnis interpretēs hoc uerba, Vnde & re: entū scriptorū innumerā, ut diximus, planq; sapienties & cōvidētēs filologorū demonstrationēs, de nostram iterā scriptas, deprehendere licet: nec paucis cōmentariis in sacris & diuinis scripturas editos, qui ueritatem et cōfiantiam eorum, qui principio nobis Verbū diuinū annunciarunt, certissime ante oculos constituant. Cūtiuit Eusebius hic sermonis genere à Geometris sumpto, quo certissimum & firmissimum argumentorū robur significamus, inquit: Υπερ μακρούς ἀπόδεξαι τοις ιστορίαις. I. linearib; demonstrationib; aliiquid in re presenti constiuitur. Solent n. Geomētēs demonstrationib; eiusmodi linearib; uerba uti. Si si uerba superlativa omnia sunt, quorum evidētia & clariora opera sunt. Id est: isti illi commentarij horum uiorū cōfiantiam indicant, namē multū maiora argumenta & cōfiantia demonstrarunt rebū suis gestis.

5 Certum est igitur.] Primum argumentum est, quo probat Christianam doctrinam firmam & certam esse. Cūcūque doctrinā & prophētia eventus respondit, ea non nūtūrā credulitatem stulta. Doctrina Euangelica & Christi in ea uaticinis, responderunt eventus. Nam & Euangēliū in toto orbe annunciatum & a multis Gentibus receptum est. & Ecclesia mirabiliter collecta & conservata est. Ergo, &c.

6 Luce & fulgore.] Vide ad hāc uelint hec uerba, δέσησθε διά την τάχη επιλέγεται, καὶ εἰς ἀπώλειαν τὸν πόλεμον τοῦτον τὸν κατά την τάχην γένεται τοις βίαιοις επιτελεῖσθαι. De Ecclesiā loquitur, quam glorificari quotidiē, resurgente ex ea in omnes intellectualē & diuinā luce pietatis ab ipso Christo annunciatā, affirmat.

7 Sed ad hāc omnia.] Est alterum Epicherema Eusebij. Doctrina que testes habet fidei dignos in ueneranda antiquitate, non nūtūrā stulta credulitatem. Euangēliū de Christo & eius beneficiis, de uocatione Gentium & reuolitione Iudeorum, testes habet ὁ Ιησος & uetus & sacerdos & sanctissimos Prophetas. Ergo, &c.

8 Scripta ostendunt.] Trapeziuntius. Omisit enim hoc loco, has periodos. Qod uerba loquuntur. n. Eusebius de uerbo diuinū reuelat: Trapeziuntius autem hic prorsū aberrauit, à Deo potens effectus & stabilitas, ut tot seculorum interuersus exagitatū ab insatib; spiritibus & ausib; libis huic seculi principib; longe clarus effulget, quotidiē, & blendeat & angueatur, multoq; magis multipliciter, superē Dei præpotentis cooperatione, inexpugnabiliter & uictorian erga hostes, per salvatoris nostri doctrinā & collocutionem exhibente. Qod autem in hac ulta ad tranquillitatem & beatitudinem omnibus hominibus, non solum ex claro ipius uerbo, uerum etiam ex secreta efficacia, propositum est: cur non id nobis diuinū potentiam eius demonstrare? Diuinā enim arcane potentie erat, solo illo uerbo & doctrina de monarchia unius omnipotentis Dei propositum solum ab errorum plena & diabolica potestate, uerum etiam à gentilium, multiplici dominata liberi uerum fieri hominum genit. Postremā hec uerba illi ueritati interpretēs: Et ad hāc à multis uarijs q̄ gentium principiis liberos quandōq; futuros homines, uaticinavit.

9 Urbes ferē.] ιωνικότερα κατὰ τοὺς χρῆμας. Et paulo post. Et alijs populis (uel pluribus) alij pauci regentur in Greco est, ιωνικά ταῦτα μὲν οὐ πορεύονται, ταῦτα δὲ τυγχανουμένων, ταῦτα δὲ τολμαντικά, que illustriora & notiora sunt, quām si sint uertenda.

DE PRAEPARATIONE EVANGELICA

¹¹ *Populos populis*] In Greco est, πόλεις τοις πόλεισι των ουρανούς. Vrbes cum urbibus bellis gerantes. Atque ita legere malo, ne lusisse της ταυτολογίας. Eusebius uideatur; sequitur enim. Nec gen tem ullam ita in aliam insurrexisse.

¹² Peruenit] Etiam hoc loco quædam supplenda sunt his Eusebij verbis: Ut neque alia genera Barbarorum incussofiliabur & tororibus commisceantur: neque mares in mares insistant, aut contrariatur uoluptate sequantur neque canibus aut aubus amicos mortuos proijcant, sive olim conseruerant: neque senio confector, sicut antea, laqueo suffocent: neque carnes mortuorum anticoru ue
prosunt deinceps, ut etiam in aliis. C. 16. 10.

13 Quisenectute conficiebantur] *tos* *in* *pietatis* *reverentia* *no* *cultus*, *quod* *ijs* *eu* *ent*,

14 Quos plurimi fecerat] τῷ φιλτάτῳ τὸς περικοπήσαντας. amicos senio cōfūcō,

²⁵ Hincani rapaci cuius generi] Greci aliter paulo habent. ὑπεροι δὲ οὐ κατόπιοι, οἱ πάνωσι οὐκ εἰ παρεβαλοῦ Λαυτας Τος γέρατας, οἱ τεθνεώτες. σκύβαι οὐκ υκατωρυπού Λαυτας, οἱ ἐπειδὴ παρηγένεται παῖς οὐκέπιποι οἱ τεθνεώτες μάλιστα η βακραι λερού.

... et quod non potest esse nisi ex parte ipsius cuius est. Et hoc caput (reto dū. Bākti) p̄tis x̄vī p̄tēcēdōr. Quāt̄les r̄s ȳp̄t̄v̄s. Que uerba t̄m cōntēntur licet. H̄c can̄ uero & C̄q̄, quorū h̄i q̄d amē. Et canib̄ s̄enes adhuc uiuetis, illi uerū uita fundos, obiciebāt. Se t̄m s̄t̄ solēbat uiuitos c̄ mortuis defodere, apud rugos eos madare, quos d̄ficiēt p̄ ceteris d̄lexerit. Bākti porr̄ serui uiuētes canib̄ obicerit. Hec magna ex parte om̄issa fuit ab interprete.

¹⁶ Autinania & surda simulachra] *τὰ τάναγκα τὸ καρπὸν ἔχειν.* Aut mortua. &c. *Ἄπο μοι, in ipsis habitantes, τὰ τύπων ταῖς πόσιν τελεῖν τελευτάς.* Demones enim apud status & in eis miserios mortales efficaciter illusione deceptibant, sicut etiam superiori se satum est in phantasi quislibat. Præterea Aut partes mundi que conficiuntur, utrūq; *Trapezuntium, cum sit greci,* τὰ μέρη τὰ διαφορὰ τελεῖν id est aut partes mundi conficiuntur.

17 Non ficto animo γνωσίας, ἀλλ᾽ ὡς εἰπιτάξεως αὐτὸς τῷ λόγῳ προσανέχοντας.
Qui sincerè & non simulatè, eius uestro attendunt.

18 Autuero quod non redit parere omnia laudare.

1. Autero quo non recte parere omnino laudant. **J** Et illud, iurecurando s. non opus est mulce peierandum esse. Nescio an sit sententia h[ab]ili hec quam resert de iurecurando Eusebiis noſter. Mibi non dubium est, Christum in ea concione non op[er]at et ea loqui qui est v[er]o a vi loyales reges, dannare, sed iudeorum leuitatem et impudentiam in uarijs iurisfundi formis reprehendere, suoq[ue] ad studium ueritatis in omni sermone, bortari. Non autem, qui dicit, non ueritas amantes esse, cum simili assertio aut negatio teſſificari in familiari sermone, debere, idem damnat iufurandum. Sed tamen, etate Eusebij fuisse multis Christianis falſo perſuasum, illicitem effe delibus omne iufurandum, cum ex hoc loquuntur, tum ex narratione de Baslide Carnifice & Martyre, qui post martyrio ex se affractus Potamianam negans sibi licet preſtare iufurandum ex quod ejet Christianus, supplicio affectus est, ut est apud Eusebium lib. 6. historie Ecclesiastice.

19 Docti atq[ue] indocti] sententiā, non uerba uidetur reddere uoluisse. *in 7 pagis 7 Bao Boam*

οὐδὲ οἱ ἀλινοὶ κατὰ τὸν πόλιν τοῦ χώραν μηδέποτε τοῖς οὐδὲ οἱ λαοὶ εἴναι γε. Εἰ δέ
Barbaros simul et grecos, in omnibus locis, ciuitatibus, et regionibus, οἱ omnibus que sub Sole sunt gentes.
20 Οἱem hominē] Grecas sunt illustriores, πεντετέλεια στρωτού μετεγένεται Δεκαπάτη, οὐ ποτὲ νομισμάτων ἔνοντες. Οντες δὲ sunt tunc tamquam eiusdem venoris amplissimae, τοις τε τοις μετεπέλεισι.

Ludumq[ue] pueroru[m] q[uod] πάλευντο ρόπθρον λέγεται εἰκένειον θάνατον, ἀνὰ σόμα φιλοσόφων πάλευτον αἰδηνότερον.

*Suspicio Euzebius notare historiam de morte Socratis, que mortis
contemna.*

contem.

LIBER PRIMVS.

contemptum docere nifa est. Sed si. O candide lector, & illam de Socratis obitu narrationem, & ea que de Catonis illius Uticensis interitu scripsit Plutarchus, legas cum iudicio fateberis, uero hoc loco scripsisse Eusebium, tantum tuis breviter atque datum nesciatur, ergo nunc tibi exponam.

22 Defens etiam hic non parca uerbis, que adscribere libuit. Si cogites superflitiosum errorem, tunc idolatrie, et quia tanquam caligine densissima, Grecos simul & barbaros potentia diuina transferens, in intellectualem & clarissimam diuinam ueracitatem ergo omnipotentem Deum, omnes collectauit (s. uerbum) Et quid opus est longiore uero oratione ad demonstrandum, quod non irrationali fiducia ipsi confessurimus, sed prudenter & salutarius rationibus, neire pietatis normam continentibus? Quod si ipsum cum prefatis institutis in uniusmodi pollicentur, eos quidem, qui ita affecti sunt ut argumentorum demonstrationibus assentiantur, monemus & hor tamet ut argumentorum sapientiam curae habeant, et maiore cum attentione dogmatum demonstrationes recipiant: utque promptissime ad rationem redemandam omni interroganti nos de uerbo in quo spem nostram fiximus. Cum autem non omnes eiusmodi sint, uerbum autem humanitate plenum existit, neminiisque illo modo auseuerit, sed omnes homines idoneis medicamentis curet inde cuncti. Idiotam ad leniorem medicinam iuocetur: merito in principio initiantis ruderiores mulieres & pueros & reliquias uulgus multitudinem nite pasci-
participantes, tanquam pharmaci loca, fana fidem in manus sumunt, rectas sententias de diuina propria-
denti & de anime immortalitate, & de uita cum uirtute coniuncta in inscriptis ipsis. An non ita uide-
mus etiam illos, qui mortali corpora ergotrantibus curare, primum magna exercitatione & disciplina, me-
dicam item adiuvare, deinde omnia cum ratione administrare partim? eorū qui hos medicinae cau-
sa adeunt, magna fiducia & spe meliorum, ipsi se crederet: partim uero cum nihil exatē de artis theore
matis audierint, sola bona spe & fide suspensus tenerit. Et interius medicorum optimus in medium pro-
gressus, tanquam princeps quispiam aut dominus scienter precipit que oporteat preccuere, quaeque con-
ueniat facere. Ille autem tanquam regi & legislatori obsequitur, credens enclomatum sibi fore id quod
imperatum sit. Postremam partem horum ueritati Trapezuntius. Ceterum, qua ratione in religione
Christianis sint instituti, cum si quid iudicio ualens, tuus simpliciores & idiotae, ex Eusebii uerbi non
difficile est colligere. Vim annis iij, quibus docui de munus in Ecclesia commissum est, hac t' et mea
de doctrina de Christo suis proponerent.

²³ Omnes mediæ sint] De artibus loquitur, quarum aliae sunt liberales, aliae mediae (ut et platonicae, europœanæ &c sunt) aliae uulgâ dicit illiberales. Nec dicit Eusebius omnes artes esse medias, ut uidetur interpres significare, sed quasdam iheros uocat.

24 Ab alijs mercatura j. Utam hoc loco desideratur in conuersione Trapezuntiana, ha
partes tuis ex quo nos probat fide & bona spem, omnia aggredi & administrare mortales. Alij au
tem mercatorum uitam, sive omnia ista nix fore, ut illis commoda uite sup pediret hoc studium. Quia
et nupti & primi congressus & communates liberorum se fide & ex bona fide initium ceperunt.
Sicutem alius denud in incertum nauigat, non aliam fibi salutis ancoram proponens, quam solam fidem
& bonam spem. He ep. eccl. de mercatura, nuptiis, navigationib, que fid & spes uelut diuinas sacris
anoris confidere homines, in omnib, occupationib, huic uite, diligenter obseruantur & sunt. Nos
quog, credamus Deo nos cura est, et seruemus felices euictus testificari esse nostra celsitia & pia studia.
25 Agriculturam alius exercet] Multa desideratur, que omnia subiungere non grauabat.
Et agrum colit item alius & semen in terram iaciens sedet, temporis conuersione expectans: spes
vix id quod in terra corruptum & inundationibus imbrum submersum est, rursum tanquam ex mor
tuis reueleturum. Ad proficationem autem longam aliquis peregrinè de domo sua missus, rursum spem &

fidem bonas duces itineris tua secum abducit.
26 Sic admirantur I Conclusio ex inductionis, in qua discrimen discentium, mirum uideri pos-
test. Afirmat ex Christo quodammodo, εἰς ὁ σχελη λογικαὶ πορ τὰ μὲν οὐ παιδεύεσθαι,
solida perduci ad cognitionem veritatis quodammodo autem καὶ εἰς λόγους αὐτοὺς μετίσταντες, καὶ τέλε
πορτεῖσθαι περ τὸν περιέργειαν παρέβαντες. Si de cognitionis gradibus & incrementis loquitur, fa-
cere propositum in cognitione Christi. At si de initiis cognitionis hec dicit, fidem secundum Augustinum
intelligit, i.e. cognoscere subiicit debito.

οντισθε intelligentiam ariam aperire, nihil dubito.
27 Ηνακαν quasi fundamenta] ἀλλά γέρει σιγών τόπου μηδὲ δύναται εἰς τοὺς γεγονότας μεταβαλλόμενα τὸν πρότυπο καταγράφειν καὶ τίνες οὗτες. Οἱ ποιεῖσθαι μενοντοι. Ήντις τερτοῦ σententiā, breuiissime coplexus est interpres, qui plura desiderat, Græciū codicē inspiciat.

— 2 — Hochzeit

DE PRÆPARATIONE EVANGELICA

- 28 Hoc loco supplenda est lacuna his uerbis. Quomodo autem causa, cui iudaicas scripturas sequamur, patebit, nisi etiam harum uirtutem ostendamus?
- 29 Ipsa spreuimus] Potius uertendum erat, ista deseruimus, degens aenesculps uerum.
- 30 Humanarum] Nec est in Greco, nec est necessarium ad sententiam illudrandam. ut hos terrium caput materialm sanctissimarum cogitationum, de certitudine religiosis nostris, de beneficiis Christi, deq; fide & spe, quibus uita nostra regitur, compleetur ita lacuna non pauca sunt in conuersione Trapezunti, quae nos magna ex parte è Greco codice suppleimus, quem ut diligens lector inspiciat, uelim.

De origine hominum secundum Gentiles. Cap. III.

Diodorus igitur Siculus, uir apud Graecos clarissimus, quippe qui universam historiam ad unum commodissime corpus colligit, statim incipiens hac de origine hominum conscripsit. De prima uero hominum origine, ut à naturalibus & historicis colligitur, binæ fuerunt opinione. Nam alijs cum mundum in generabilem atque incorruptibilem putauissent, geniū quoque hominum sempiternum esse afferuerunt, ita nunquam & initium ipsorum fuisse arbitrati sunt. Alij, 3 congenerabilem atque corruptibilem putarunt, homines quoque appositi certis temporibus incepisse affirmant. 4 Vnam enim ante initium omnium cœli & terra cunctis simul confusa formam fuisse, postea disseparata diuisisse molibus uniuersi ordinem mundi conspicuum, aeraq; motum habuisse continuum, cuius partem quidem igneam, ad superiores ascendiisse partes, tuncsum sua propter levitatem natura semper tendente, qua ex causa solem ac stellarum multitudinem in uolutione totius circumferri. Partem autem turbidam atque terrestrem unam cum humidis, ad infuso propter grauitatem, loca descendisse, quam partem continuè longo tempore in ipsa conuolutam maria ex humiditate, ex diuinoribus terram lutoſam ac teneram concreasce: quam primum, postea quam solaris calor exæstauit, constipatam fuisse: deinde superficie calefacta, pluribus in locis & corruptionem humidi esse confectam: ex qua (ut etiam nunc in pluribus fieri solet) cum subito ad transactum frigus calor exarcat, animalia concreta fuisse, que noctu à circumfusa caligine alebantur, & in die à calore solidiora rededabantur: ac poltremo sufficiens iam crementum confecta, erupisse ab illa colluixisse uarias has animalium formas. Quorum calidiora leuatoraq; ad altiora loca exsiliisse, uolucrum appellatio ne nuncupata: sicciora uero ac grauora, serpentibus ac terrenis connumerata: eodem quoque modo humidiora in consentaneum sibi ipsius locum confluxisse, aquatica nuncupata, & sic animalium diuersa genera producta fuisse. Terram uero postquam magis sole ac uentis induxit, nihil ex perfectioribus producere posse, ac ideo ex mutua sexu coiunctione, & perfectio generantur. Hanc rem ita se habuisse, tragicus etiam Euripides, Anaxagoræ physici auditor in fabula, quam Melanippem nominat, his uerbis testatur: Vna celorum olim ac terra forma sed separatio cuncta in lucem tulit, uolucres ac feras simul, arbores generaq; natantium, mortali-
7 umq; genus. 7 Hac de rerum origine prima à priscis accepimus. Cum igitur diuersis uarijsq; in partibus orbis terrarū ita producti sint homines, non iniuria una eademq; uti lingua nequiterunt, cum alter alibi uocabula rebus imposita sint: & primos quidem homines nulla re utili, aut arte adhuc ad uiuendum inuenta, fertur laboriosè uitam egisse, nudos absq; tegmine 8 atq; tecto: qua de te multi & frigore atq; aestu, nonnulli etiam inedia perire, & pauci: Sed paulatim experientia renū docēte, ad spelæa hyeme refugere, fru-
10 ges deponere didicerit. Ige 10 deinde adiuuēto, artes quoq; ad uiuēdū ne cessarit.

LIBER PRIMVS.

cessarit, indigētia & usi hominib; duce ac principe, sunt excogitata. 11 Hoc nobis ille scriptor Diodorus de origine mudi, et prima hominū uita, breuiter retulit. In quib; nulla Dei mentio facta, casualis quedā uniuersi productio enarratur: quib; congrua omnes sermē Gentilium Philosophi conscripserūt. Quorū opinione si diligenter inspexeris, à uanis quibusdā fatuisq; cōiectūris profectas inuenies. Quod ut facilius facere polsi, à Plutarcho tractas, ti biante oculos ponam. Tu autē attente diuersitatem eorū tecum considera.

Scholia in Caput. IIII.

Titus capituli est, πρῶτη γνωστὴ γένεσις θεολογίας τερτία. Hanc postea plures tunc subsecuta non uerit. Phoenices igitur & Aegypti primi omnis, ut biflorie tradunt. Solē & Lunā & Dæo Deos dixerūt: solōq; totius uniuersi oris & occasus causas esse. Deinde etiā illas ab omnibus decantatas Deorum generationes & genealogias uite induxerunt. Ante illas autem neminem quicquam eorum de rebus celestibus scituisse, preter paucos uiros apud Hebreos celebres, qui mentis clarissimus oculis omne aperibile supergrati, mundi conditorem & uniuersi architectum coluerunt, admirati uehementer ipsius tantam sapientiam & potentiam, quam ex operibus conicerunt: Cumq; unum Deus esse perfusi essent merito de uno solo theologice differuerunt, ueram & primam, solamq; pietatem liberti à parentibus suscipientes & custodientes. Reliqui homines, cum hæ sola & uera pietas excedisset, lumina cali, (carnis oculis, tanquam infantes mente obfuscatae) Deos dixerunt. & sacrificiis ad orationibus coluerunt, non quidem tempora edificantes, aut statuū & simulachris hominum imagines fugentes: sed in ethera & celum sufficiens, & uig; ad ea que illi cernuntur, animis peruenientes. Sed ne hic quidem, etiam illi qui secuti sunt hominibus, error de multitudine eorum acquerunt: sed in profundum malorum precipitatus, maiorem ignorante Dei impietatem parturit, Phoenicibus & postea Aegyptiis erroris principatum faciemib; apud quos aiunt primū Orpheum Hygiei flum, reliq; Aegyptiorum religionibus, Greci mysteria tradiſſerunt etiam Cadnum, Phoenicum ritus iſdem attulisse, uā cum literarum cognitione feruntur eu; enim Graecos literarum uā & etea ignorasse. Primum igitur considerabimus primam mundi creationem, sicut illi qui nū dīti sunt, tradiſſerunt. Deinde de prima & antiquissima humana uite & superstitione. Tertia opinione Phoenicibus & postea Aegyptiorum. Quinto cum Graec explicauerimus, primò quidem etiam horum antiquum & fabulosum errorē inſpiciemus: deinde uero grauitem & magis naturalē de Dīs Philosophiam; deniq; de admirandis oraculis sermonem inſtruemus: cum quibus etiam autoritatē generose Grecorū philosophi examinabimus. His peradū & inſueſtigatis, ad Hebreos transſimus, primò quidem ad uero Hebreos, & deinde ad eos qui iudeorum appellationem fortissi sunt. Quibus omnibus, tanquam colophonem totius operis, infernū nostra. Necesse autem huius historie nobis mentio fācienda est, ut appositione omnium eorum que ubiq; admirabilis sunt, ueritatis certitudo demonstretur: ut i legentibus apertus fiat, quibus reliq; quid secutus sum. Sed veniam ad primum. Unde igitur firmabimur nostras demonstrationes? Non quidem ex nostris scriptis, ne uideamus ad gratiam aliquid facere nostro sermone. Telleſ autem nobis adhuc Greci ipsi, & non ſolum qui Philosophiam trahitant, fed etiam quia alia gentium historias perfruuntur sunt. Quidam iam sequitur Diodori Siculi encomium, in principio cap. 4 uerit Trapezunti, ac poſea pauca eius uerba omittit, que etiā adiiciemus. Scribit itaq; à principio repetēt antiquam Aegyptiorum Theologiam, Siculus Diodorus, uir doctissimus Graecorū notissimus, tanquā in unū corpus contra diuinuſa historijs bibliotheca. Ex quo etiā principiū describā, quod incipit ab uniuersi mudi creatione scriptis, dū uerū opinione narrat, hoc modo. Hoc loco addita est inſcriptio, νοι ἀ τις ἦ τε αἰνά καὶ ἐλαύας κοτυογόνια. Verum hec non satisfaci huic diputationi, que ex libro 1. Diodoris ampta est. Verba hec sunt, que defunt in interpretatione. De iis igitur quales opinione habuerint veteres cum demonſtrarent se numeri coeli; & que fabula ſparſe ſint de singulis Dīs, plerisque conſcribere conabimur separatum, nam hoc argumentum longo sermone opus habet. Que autem propositis historijs accommodatae putabimus existere, apponemus ſummatim, ne quid eorum que auditu digna ſunt, defideretur. De genere autem omnium hominum & de gestis in cognitis terre partibus, quantum quidem in rebus tam uetus licet, diligenter scribemus, ab antiquissimis temporibus exorsi. Que tam ſequuntur, uerū Trapezuntius

tum in 4. capite, redivisimè autem & uerisimè illa de humani generis origine, non ab Ethnicis Philoſophis, sed à Moyſe nostro, tradita ſunt, Gen. 1. & 2. cap.

1 Ingenerabilis atq[ue] incorruptibilem] ἐγένετο τὸ ζῷον τὸ πρότυπον. Nec conditum nec corruptioni obnoxium.

2 Initium] Ad te, quod in Greco codice eſt, τὸν νόον. Loquitur de ortu hominum, & filiis Ethnicorum opinionem refert.

3 Congenerabilem &c,] γένετο τὸ ζῷον τὸ πρότυπον (ita legere malo, quamquā in Greco codice eſt τὸ πρότυπον, fed reclamante ſententia) conditum & corruptioni obnoxium. Hec uera eſt & ſea crisi literis ſentientes, de origine mundi & hominum, ſentientia.

4 Vnus autem] Hanc τὸν μίαν ιδεαν celi terrae, opinionem, Latinus uates, elegantiſtius hinc uerſibus, expoſuit:

Ante mare & terras, & quod tegit omnia cœlum,
Vnus erat toto naturæ nūllus in orbe,
Quem dixere chaos, rūdis indigetatis moles,
Nec quicquam nūlī pondus iners, congetatq[ue] eodenī
Non bene iunctarum discordia ſemina rerum, &c.

Quæ poſta de Animalium productione (ut ita dicam) refert, nonnihil ſapiunt narrationem Mſſaſam, de aibis, pſſibus & alijs quibusdam animalibus, ex aqua productis, ut eſt Gen. 1.

5 Corruptione humidi] Defunt de animalium creatione, ea, quam Ethnici quidam conficerunt, que quoniam incunda fuū lechu, adſcribere non grauabat. Poſtea propter calorem ſuperficie feruſcente, intumuiſſe quodam buore multis in locis & circa eodem, puruſe quodam extulſe membra nūlī tenuibus circumdatas, quod licet uidere in aliis & locis palustribus etiamum fuerit, poſquam terra mafefacta repente ac ignitus factus, non paulatim mutatione factus. Hoc modo humoribus per calorem pollicitibus, non quidem alimenta capere ē nebula cadente ē circumſuſo acrē interdu autem ē calore ſolidari. Tandem ſeminibus perfectum incrementum nasciſ, & membranis exuſis ruptis, emerget uaria animalium formas.

6 Perfectoria generantur] ἐν τε τοῦ οὐρανοῦ ἡ μὲν ψυχὴ, interprets uideatur reſp. exiſſe ad gradus eorum que ſunt, uiuū ſentient & intelligent, inter quæ perfectoria ſunt τὰ εἰμιτὸν ψυχὴ, perſuſa autem, que ſunt, ſiuū ſentient & intelligent.

7 Mortaliūm̄ genus] De primorū hominū uita etiam illa ſcripta Diodorus. Primos am̄ tem homines auant inordinata & belua uita ſtentes, pſſim ad pæſua exiſſe & denoraffe herbas ſuauiflitas quasq[ue], & ſponte naſcentes arborum fructus. Et oppugnat a frīs, mutuo ſibi auxilio ſuccurriffe utilitate cōmotos. Vnde illi per timorem congregatos, paulatim ſuum inter ſe forman agnouſe. Cum autem uox inarticulata & confusa eſſet, paulatim ſleſtendo uerba & de rebus ſingulis mutuo inter ſe ſigna fingendo, notam ſibi pſſipſis efficie omniū interpretationem. Eiusmodi conuentuua illi in uiuero orbe factis, non habuisse omnes eandem languam, cum ſinguli fortuſ nomina fingrent. Vnde & maria linguaram formæ extiterint: & que prima conuentuua fuerint, ea deinceps reliqui genitibus exemplo extitile. Hoc magna ex parte non habentur in Trapezuntiana uerſione, excepiti pauci & multiliati uerbis πολλα. Porro quid de linguis & carum uarietate, hominū Christiano ſit ſtatandum, rectius diſcimus ex Moſea narratione de edificatione turris Babel & linguaram conuofione, Gen. 11.

8 Frigore atq[ue] cœſtu] Truncata ſunt uerba Diodori, que ita habent. Pluuiſ & ſtui non effuſtos, uiatum autem cultiorē nequaquam intelligentes. Nam collectionem annoꝝ ex agris ignorantes, nihil illos ex fructibus ad neceſſitatem reponuſſe.

9 Fructus] τὸν καρπὸν τὸν φλαστὸν σύνταξεν. Non enim omnia fructuum genera, per totam hyemem affluari poſſunt;

10 Igne deinde] γνωσθεῖς δὲ τὸ πυρός, τὸ τὸ ξελον τὸ πυροῦ μορ. uſu ignis & aliarū utilium rerum, cognitione, artes quedam inuenire ſunt

11 Hoc loco in Latina uerſione, deſtituſ pulcherrima hec Diodori de rerū utiliū & artiū inuenitione: Omnino enim indigentiam omnium rerum magistrum hominibus fauifit, monstrantem singularum rerum cognitionem bene nato animali & ad ministras ad omnia manus, rationem & mentis acumen habeant. Et de generatione prima hominū & de antiquissima uita his fatis dictum ſit, breuitatiſſimis

in hac

In hac Diodori de rerum principiis hiſtoria recte duo hec perſtingit Euſebius, priuam eſt, quod Dei non meminit, uis quā alterum, quod ſingit οὐτρι χαὶ καὶ τικοὶ ἀντόμελος τὸν εὐρὺς ἀγαθὸς μητρὶ. Atqui cion tantus fit ordo, tantuſ rerum uarietas, tantuſ parturientis nature ſtudium, qui potest ſe ſecundum carnem, illud Pauli accidit, μεταβολὴν εἰ τοῖς ἀπολογισμοῖς αὐτῶν, καὶ ἐποντὶ διὰ τὸν εὐρὺν τὸν καὶ καὶ διὰ Rom. 1.

Diversa de principijs mundi, Philoſophorum opinioneſ testimonio ſo-
cratis perſtinguntur, Cap. V.

T Halesa ferunt, priuam omnium principiū rerum, & aquam poſuſe: i ex ipſa cuncta eſt, ac in ipſam demum deuenire, arbitratur. Post eum Anaximandrum, Thales ſodalem, ipſum infinitum rerum omnium generationis atq[ue] corruptionis cauſam dixilis. Nam ex ipſo ait eccl[esi]os ſegregatos ceterosq[ue] mundos numero infinitos: corruptionem uero & generationem multo prius ex infinitis arbitratur ſeculis in ſe ipſis reuolutis. Hic cylindri formæ eſt terram aſſerit: tantæ & profunditatis, ut ad latitudinem profundi tas tertia pars inueniatur. Ait præterea, ſpermaticas uires ex ſempiterno & calido ac frigido in origine huius mundi, densas tuſſeac aliquia ex flammea pilo aere hoc circumvoluta, ut ſed nucleus diruta, & in quoſdam circu-los explicata, & ſole ac ſtellis conſtituta. Ad hæc 5 hominē primō ab alijs 4 animalibus natumnam alia, inquit, uiderem citō, poſte aquam nata ſunt ad 5 propria pubula per ſe uenire, hominē uero diuirtuta egerē laſtatione. Quateniſ in primis initij ab alijs natūs, aliorum nomine ſecutus fuſſet, numquam educari potuſlet. Hæc Anaximander. Anaximenes autem principiū rerum aera opinatur, quem genere infinitum, qualitatibus finitum ait: cuius condenatione ac ratefactione, cuncta gigni arbitratur. Motum uero ab æterno eſt dicit: terram ex aere conſipato, priuam omnium factam latam magis: idcirco non abſci ratione ſuper aerem contineri. Solem uero ac lunam ceterasq[ue] ſtellas, a terra ortum habere. Itaq[ue] ſolem, terrā elle ait, uelocitate motus caliditatem aſſecutu. Xenophanes Colophonius nouū quodā iter præter p[re]dictos ſibi fabricatus, nec generationē reuū, nec corruptionem ullam elle contendit, eſt namq[ue] ſimile quicquid eſt. Nam si aliquid, inquit, gignetur, id non uice ante neceſſe eſt, quod autem non eſt, id gigni non poſſe. Nam neque non ens facere aliquid, neque à non ente fieri quicquam poſſe. Afferit autem, ſensus omnes falſos eſſe, rationem quoque unā cum ſenſibus uideatur abſciere, terram uero continuē aquis delatam, paulatim in maria longo temporeabitur & censet, ſolem atque alias ſtellas ē nūbiis gigni. Parmenides Eleata, Xenophanis auditōr atque amicus, priuam Xenophanem, deinde oportit quādā uia ſecutus eſt: ſempiternū. atque immobile conſerit eſſe anuierſum, quod eſt enſ ſecundum ueritatem rerum. Solum enim eſt ſimplex & intrepidum atq[ue] ingenitum. Generationē uero eorum eſt, quaſa falſa aſſimatione uideatur eſſe, cum non ſint. Nam ſenſus ſe mouendos a ueritate putat affirmare enim, ſi quid eſt præter enſ, id eſſe non enſ. Non enſ autem nō eſſe in rebus & ſic enſ ingenitum ſibi relinquit, terram uero denfioris aeris defluxu facta arbitratur. 7 Democritus Abderita infinitum dixit eſſe uniuersum, quoniam à nullo creatu, immutabile etiā eſſe. Eorum uero quæ nūn gignuntur nullū habere principiū, fed ex infinito tempore cuncta ſimpleiter quæ ſunt, quæ fuerunt, quæq[ue] futura ſunt, neceſſitate p[re]destinata fuſſe. Solis ac Lunæ generationē propriā, ſeparatāq[ue] ab alijs eſt dicit, naturamq[ue] ipſorum, nec calidam, nec ſplendidam fuſſe, ſed cōtra generationis ſuę nature ſimile. Sed poſtea cū maior orbis ſolaris factus eſſet, ignē in iplo tuſſe intrulum. Epicurus Neoclis Atheniensis filius, maieſtati deoꝝ detrahere conat, nec aliqd ex nō ente fieri aſſerit, ac ſemp uniuersum

B sum